

**ДЕРЖАВНА ПОДАТКОВА СЛУЖБА УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ
СЛУЖБИ УКРАЇНИ**

САМОДІН АРТЕМ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 343.131

**ПРИНЦИП НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИСТОГО ЖИТТЯ ЛЮДИНИ
У ДОСУДОВИХ СТАДІЯХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ**

**12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність**

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Ірпінь – 2012

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
Баулін Олег Вячеславович,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри кримінально-правових
дисциплін юридичного факультету
навчально-наукового інституту права та психології

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Лук'янчиков Євген Дмитрович,
Національний технічний університет
України «КПІ», професор кафедри
інформаційного та підприємницького права

доктор юридичних наук, доцент
Будко Тетяна Володимирівна,
Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України, учений секретар

Захист відбудеться «28» серпня 2012 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 27.855.03 у Національному університеті державної податкової служби України за адресою: 08201, Київська обл., м. Ірпінь, вул. Карла Маркса, 31.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету державної податкової служби України за адресою: 08201, Київська обл., м. Ірпінь, вул. Карла Маркса, 31.

Автореферат розісланий «21» червня 2012 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.А. Калганова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасні тенденції нормотворчого процесу в Україні, свідчать про підвищену увагу законодавця до впровадження у національну правову систему основних положень міжнародного права щодо захисту прав людини, оскільки у ст. 3 Конституції України гарантіям прав і свобод людини надано статусу змісту і спрямованості діяльності держави, а забезпечення самих прав і свобод людини є її головним обов'язком.

У сфері кримінально-процесуальних відносин найбільш гостро протистоять публічні інтереси суспільства і держави особистим інтересам конкретної особи, оскільки, постає проблема одночасного досягнення, з одного боку завдань кримінального судочинства щодо швидкого і повного розкриття злочинів та викриття винних, а з іншого – охорони прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть у ньому участь.

За даними Верховного Суду України щодо стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в Україні у 2010 році, суди постановили майже 2 тис. окремих ухвал, за фактами порушення законності при провадженні досудового розслідування що становить 39,1 % від кількості усіх справ, що були направлені на додаткове розслідування. Також, суди розглянули 23,3 тис. скарг на дії органів досудового слідства¹. Генеральною прокуратурою України в Автономній Республіці Крим, Київській і Хмельницькій областях виявлено численні факти, коли всупереч вимогам статей 28, 29, 32 Конституції України, п. 11 ст. 11 Закону України «Про міліцію» працівниками органів внутрішніх справ здійснювалось дактилоскопіювання громадян, які затримуються за вчинення різних правопорушень, а також в окремих випадках безпідставно доставлялися до чергових частин для «встановлення особи», «відпрацювання», «за підозрою у вчиненні злочину», проте передбачені законом гарантії їх прав додержуються не завжди². Нажаль, у 2011 році стан справ зі зазначених питань суттєво не покращився, що обумовлюється не лише проблемами правозастосовчої діяльності судових та правоохоронних органів, а й недосконалістю окремих положень чинного законодавства України у цій сфері.

У зв'язку із цим потребує реформування і галузь кримінально-процесуального законодавства, адже при провадженні у кримінальних справах продовжують мати місце випадки порушення приписів про заборону протиправного втручання у сферу особистого життя людини, закріплених у ст. 32 Конституції України та імплементованих у ст. 14¹ чинного КПК України.

Складність досліджуваної проблеми полягає у тому, що сфера особистого життя людини і ті відносини, що складаються у ній між людьми, лише частково можуть бути врегульовані нормами права. Оскільки поведінка людини у цій сфері визначається особливостями її психіки, існуючими у суспільстві моральними

¹ Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2010 р. (за даними судової статистики) [Електронний ресурс]: офіційний сайт Верховного Суду України. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/>.

² Про стан законності в державі за 2009 рік (відповідно до статті 2 Закону України «Про прокуратуру») [Електронний ресурс]: офіційний сайт Генеральної прокуратури України. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/vlada.html?>.

нормами та обумовлюється складністю формалізації у нормах права міжособистісних відносин.

Окреслена проблема не є новою, а її елементи у структурі принципів права досліджували вчені: В.Б. Авер'янов, С.С. Алексєєв, Б.М. Блоцький, Н.П. Воронов, В.М. Горшен'єв, О.Ф. Гранін, М.І. Гуренко, В.Н. Денісов, М.І. Козюбра, А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, М.В. Костицький, С.Л. Лисенков, Н.М. Мироненко, Г.О. Мурашин, Є.В. Назаренко, М.Ф. Орзіх, П.М. Рабінович, Г.Б. Романовський, В.С. Сивухін, В.Ф. Сіренко, О.В. Сурилов, О.Ф. Фрицький, М.В. Цвік, Л.П. Юзьков, Л.С. Явич та ін.

У кримінально-процесуальному праві, з огляду на його принципи та основні положення, питання допустимого обмеження прав і свобод людини розглядалися у працях С.А. Альперта, О.Я. Баєва, В.І. Баскова, О.В. Бауліна, В.П. Бахіна, Б.Т. Безлепкіна, Ю.Н. Белозьорова, І.Л. Беспалько, В.П. Бож'єва, Т.В. Будко, Г.Н. Вєтрової, С.Г. Волкотруба, В.І. Галагана, Н.Л. Гранта, Ю.М. Грошевого, А.П. Гуляєва, І.М. Гуткіна, К.Ф. Гуценка, П.М. Давидова, І.Ф. Демидова, А.Я. Дубинського, З.Д. Єнікєєва, З.З. Зінатулліна, З.Ф. Ковриги, Н.С. Карпова, А.Ф. Коні, Є.Г. Коваленка, В.Н. Корнукова, О.Ф. Кистяковського, Е.Ф. Куцової, В.С. Кузьмічова, Н.І. Клименко, Л.М. Лобойка, Є.Д. Лук'янчикова, В.Т. Маляренка, В.І. Мариніва, О.Р. Михайленка, М.М. Михєєнка, Т.М. Мірошніченко, Т.М. Москалькової, В.Т. Нора, О.А. Осауленка, Д.П. Письменного, М.А. Погорецького, В.О. Попелюшка, П.В. Прилуцького, П.І. Репешка, С.В. Слинька, З.Д. Смітєєнко, С.М. Стахівського, М.С. Строговича, А.Р. Туманянц, Л.Д. Удалової, Ф.Н. Фаткулліна, І.Я. Фойницького, В.М. Хотенця, М.А. Чельцова, В.Я. Чеканова, О.О. Чувильова, В.С. Шадріна, В.П. Шибіка, М.Є. Шумила, П.В. Цимбала, Ю.П. Яновича та ін.

Безпосередньо питанням охорони особистого життя людини у сфері кримінально-процесуальних відносин кримінальному процесі присвячені праці: Н.М. Волошкіної, С.М. Гонтарєва, М.С. Дунаєвої, Н.О. Карпуніної, Н.І. Мепарішвілі, О.С. Островського, І.Л. Петрухіна, І.В. Смолькової, Д.К. Стригальова, В.М. Тертишника та ін.

Однак, сьогодні в Україні відсутні завершені наукові дослідження, які стосуються комплексного аналізу правового змісту та гарантій реалізації принципу недоторканності особистого життя людини у досудових стадіях кримінального процесу. У правовій теорії досі залишається дискусійною й назва цього принципу, не кажучи про сутність правових положень, які його утворюють та забезпечують.

Наведене обумовило вибір теми дисертаційного дослідження, завдання та результати якого спрямовані на посилення захисту особистого життя людини у досудових стадіях кримінального процесу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Напрямок дослідження відповідає завданням, які визначені Програмою інтеграції України до Європейського Союзу (Указ Президента України № 1072/2000 від 14.09.2000 р.), в указі Президента України № 1119/2005 від 19.07.2005 р. «Про заходи щодо забезпечення особистої безпеки громадян та протидії злочинності», Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої указом Президента України № 311/2008 від 08.04.2008 р., а також тематиці Переліку пріоритетних

напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2010–2014 роки, затвердженому наказом МВС України № 347 від 29.07.2010 р. Тема дисертації затверджена рішенням вченої ради Національної академії внутрішніх справ України від 29.01.2002 р., протокол № 1.

Мета і задачі дослідження. *Мета* дослідження полягає у отриманні нових результатів у вигляді висновків щодо теоретичних основ принципу недоторканності особистого життя людини і гарантій його реалізації у досудових стадіях кримінального процесу, а також формуванні науково обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення кримінально-процесуального законодавства та практики його застосування.

Для досягнення мети були поставлені такі *задачі*:

- розкрити право людини на недоторканність особистого життя у сучасній правовій доктрині;
- сформулювати поняття і суть принципу недоторканності особистого життя людини та з'ясувати його місце серед інших принципів кримінального судочинства;
- виявити підстави, межі та умови допустимого та обґрунтованого обмеження права людини на недоторканність особистого життя у сфері кримінально-процесуальних відносин;
- визначити та проаналізувати гарантії забезпечення принципу недоторканності особистого життя людини у досудових стадіях кримінального процесу;
- виокремити та деталізувати роль відомчого процесуального та судового контролю, прокурорського нагляду у досудових стадіях кримінального судочинства як спеціальних гарантій недоторканності особистого життя;
- розробити пропозиції щодо удосконалення чинного кримінально-процесуального законодавства України з метою посилення захисту особистого життя людини у сфері кримінально-процесуальних відносин.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, пов'язані із забезпеченням прав людини у досудових стадіях кримінального процесу.

Предмет дослідження – принцип недоторканності особистого життя людини у досудових стадіях кримінального процесу.

Методи дослідження обрані з урахуванням особливостей об'єкта та предмета дослідження. Для досягнення мети та вирішення завдань застосовано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання.

Діалектичний метод надав можливість розглянути усі питання дисертаційного дослідження у динаміці і взаємообумовленості, а також прослідкувати взаємозв'язок відповідних теоретичних положень з окремими практичними аспектами визначеними у межах об'єкту дослідження. Окреслити шляхи удосконалення форми реалізації права людини на недоторканність особистого життя у сфері кримінально-процесуальних відносин і сформулювати відповідні положення щодо внесення змін та доповнень до чинного кримінально-процесуального законодавства і проектів КПК України, які були підготовлені: у профільному комітеті Верховної Ради України у 2007 році (реєстр. № 1233) та робочою групою з питань реформування кримінального судочинства, створеною відповідно до Указу Президента України № 820/2010 від 17 серпня 2010 року (реєстр. № 9700).

Спеціальними методами наукового пізнання, які були застосовані, є: *методи структурного і системного аналізу*, які використовувалися при опрацюванні нормативно-правових актів і наукових положень щодо поняття, сутності та гарантій недоторканності особистого життя людини у сфері кримінально-процесуальних відносин (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, розділ 3); використання *історико-правового методу* дало можливість встановити історичні витoki і розвиток нормативного закріплення та теоретичного дослідження недоторканності особистого життя людини як правового явища (підрозділи 1.1, 1.2); *порівняльно-правовий метод* застосовувався для аналізу норм чинного КПК України у порівнянні з кримінально-процесуальним законодавством зарубіжних держав, що надало можливість визначити напрями удосконалення нормативного забезпечення кримінально-процесуальної діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду з огляду на міжнародні стандарти захисту прав і свобод людини (підрозділи 1,2, розділ 2); *статистичний метод* використано для обґрунтування пропонованих шляхів вирішення поставлених у дослідженні завдань статистичними даними та іншою інформацією щодо діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду у досудових стадіях кримінального судочинства, (вступ, підрозділи 2.2, 2.3, розділ 3). Також цей метод застосовувався для визначення параметрів збору та обробки емпіричного матеріалу у межах предмету дослідження. *Соціологічний метод* надав можливість з'ясувати позицію працівників органів досудового розслідування з питань охорони особистого життя людини при провадженні у кримінальних справах.

Обґрунтованість і достовірність сформульованих у дисертації наукових положень, висновків та рекомендацій забезпечується *емпіричною базою дослідження*, яку становлять дані, отримані при опрацюванні: аналітичних і статистичних матеріалів Верховного Суду України, Генеральної прокуратури України та МВС України за період з 2003 до 2011 року; 214 кримінальних справ у період з 2005 до 2011 року, які перебували у провадженні органів досудового слідства системи МВС України Житомирської, Київської, Львівської, Рівненської, Хмельницької та Тернопільської областей; даних, отриманих при анкетуванні 102 працівників органів дізнання (оперуповноважених) та 186 слідчих системи МВС України зазначених областей. Використовувався й особистий досвід дисертанта, набутий за час роботи в органах досудового слідства.

Наукова новизна одержаних результатів, полягає у тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній кримінально-процесуальній науці комплексним, системним дослідженням правового гарантування недоторканності особистого життя людини у досудових стадіях кримінального процесу. Сформульовані автором наукові положення та висновки у сукупності вирішують конкретне наукове завдання і мають значення для юридичної науки та практики, а саме:

вперше:

- сформульовано поняття недоторканності особистого життя людини як принципу кримінального судочинства у вузькому та широкому розумінні;
- визначено кримінально-процесуальні положення, які є гарантіями недоторканності особистого життя людини у досудових стадіях кримінального судочинства;

– сформульовано низку пропозицій щодо внесення змін та доповнень до чинного КПК України (статті 20, 121, 177, 183, 185, 193, 199) та проекту КПК України (реєстр. № 9700) (статті 27, 222-224, 234, 237) з огляду на посилення забезпечення недоторканності особистого життя людини при провадженні у кримінальних справах;

удосконалено:

– бачення щодо взаємозв'язку принципу недоторканності особистого життя людини з іншими кримінально-процесуальними принципами;

– погляди на умови кримінально-процесуального характеру, які мають бути враховані при обмеженні права людини на недоторканість особистого життя;

– підходи до процесуальних підстав та меж обмеження права людини на недоторканість особистого життя у досудових стадіях кримінального процесу;

дістало подальший розвиток:

– наукова позиція щодо права людини на недоторканність особистого життя у позитивному розумінні;

– обґрунтування ролі відомчого процесуального, судового контролю та прокурорського нагляду у досудових стадіях кримінального процесу як гарантій недоторканності особистого життя людини.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що сформульовані і аргументовані у дисертації теоретичні положення, висновки і пропозиції використовуються:

– *у законотворчій діяльності* – при внесенні змін і доповнень до чинного КПК України щодо забезпечення недоторканності особистого життя людини (акт впровадження Комітету з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією Верховної Ради України № С378/109 від 10 листопада 2006 р.);

– *у практичній діяльності* органів розслідування у формі пропозицій щодо внесення змін та доповнень до нормативно-правових актів МВС України, а також удосконалення організаційно-методичного керівництва розслідуванням злочинів, що підслідні органам внутрішніх справ (акт впровадження Головного слідчого управління МВС України № 13/2-547 від 30 жовтня 2006 року та № 13/2-3674 від 2 грудня 2008 р.);

– *у навчальному процесі* – при підготовці навчально-методичних матеріалів та робочих навчальних програм з навчальних дисциплін «Кримінальний процес України», «Дізнання в органах внутрішніх справ України», «Судові та правоохоронні органи» (акт впровадження у навчальний процес Київського національного університету внутрішніх справ від 18 жовтня 2007 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана самостійно. Щодо публікацій, які підготовлені з: Горбачевським В.Я. «Совершенствование уголовно-процессуальной справедливости в Украине» – участь здобувача становить 40 %; Бауліним О.В. «Роль відомчого процесуального контролю та прокурорського нагляду в реалізації принципу недоторканності особистого життя людини у досудових стадіях кримінального процесу» – участь здобувача становить 50 %. У навчальному посібнику «Дізнання в ОВС: процесуальна діяльність», який підготовлений авторським колективом – участь здобувача становить 20 %.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження доповідались на: міжнародній науковій конференції молодих вчених «Другі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 2003 р.); регіональному круглому столі «Актуальні проблеми кримінального і кримінально-процесуального законодавства і практики його застосування» (м. Хмельницький, 2003 р.); всеукраїнській науковій конференції «Юридичні читання молодих вчених» (м. Київ, 2004 р.); науково-практичному семінарі «Актуальні проблеми боротьби та попередження злочинності» (м. Івано-Франківськ, 2004 р.); міжнародній науково-практичній конференції молодих науковців «Четверті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 2005 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Уголовно-процесуальная справедливость» (г. Рига, 2005 г.); міжнародній науково-практичній конференції молодих учених «П'яті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 2006 р.); науково-практичній конференції «Формування громадянського суспільства та правової держави в контексті європейської інтеграції» (м. Київ, 2006 р.); міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Сьомі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 2008 р.); науково-практичній конференції «Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності» (м. Київ, 2009 р.); круглому столі «Проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства України на сучасному етапі» (м. Київ, 2011 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 19 наукових праць, серед яких вісім статей – у фахових виданнях з юридичних наук, одному навчальному посібнику, а також десять статей (тез доповідей та виступів) – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій і семінарів.

Структура дисертації визначається її задачами та предметом дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (284 найменування) та додатків на 26 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 246 сторінок, з них загальний обсяг тексту – 192 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність обраної теми дисертації; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; охарактеризовано мету, задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; наведено дані про їх апробацію та впровадження, а також щодо публікацій, структури й обсягу роботи.

Розділ 1 «Поняття, суть і значення принципу недоторканності особистого життя людини у кримінальному процесі» складається з трьох підрозділів і присвячений дослідженню питань загально-правового характеру щодо поняття, сутності та значення права людини на недоторканність особистого життя як правової категорії та принципу кримінального процесу.

У **підрозділі 1.1 «Поняття та загально-правовий зміст права людини на недоторканність особистого життя»** наведено аналітичний огляд опублікованих у правовій літературі поглядів щодо поняття та сутності особистого життя людини, його елементів, нормативного закріплення у Конституції України та міжнародних

нормативно-правових актах, а також регламентування забезпечення недоторканності особистого життя людини у вітчизняному законодавстві. Досліджується генеза впровадження положень щодо захисту прав і свобод людини у національне конституційне та галузеве законодавство України. Особлива увага звертається на форму та зміст нормативного закріплення права людини на недоторканність особистого життя та загально правових гарантій його реалізації. З цією метою аналізуються відповідні положення окремих матеріальних і процесуальних галузей права, встановлюється їх взаємообумовленість та зв'язок щодо охорони особистого життя людини.

У підрозділі 1.2 «Сутність недоторканності особистого життя людини як принципу кримінального процесу», аналізуючи розвиток наукових уявлень про сутність принципів кримінального судочинства (С.А. Альперт, Ю.М. Грошевий, Т.М. Добровольська, О.С. Кобліков, О.М. Ларін, В.Т. Маляренко, М.М. Михеєнко, Я.О. Мотовіловкер, І.Л. Петрухін, М.С. Строгович, В.Я. Чеканов та ін.), підтримується точка зору про необхідність формулювання поняття принципів на підставі визначення їх найбільш суттєвих критеріїв (ознак).

На підставі наукового аналізу поглядів вітчизняних та зарубіжних вчених принцип недоторканності особистого життя людини у кримінальному процесі у вузькому розумінні слід розглядати як нормативно закріплене й гарантоване процесуальною формою право суб'єктів процесу на законний та обґрунтований режим отримання, зберігання, використання відомостей, які стосуються їхнього особистого життя при провадженні у кримінальних справах, а також можливість вимагати спростування неправдивої інформації про себе та членів своєї сім'ї, відшкодування матеріальної та моральної шкоди, яка завдана незаконними діями з такими відомостями у судовому або іншому порядку, передбаченому законом. У широкому значенні – це форма, механізм та гарантії реалізації зазначеного положення у сфері кримінально-процесуальних відносин.

Доведено, що як принцип кримінального процесу недоторканність особистого життя людини забезпечується наступними процесуальними положеннями: обов'язок всіх органів і осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, поважати права, свободи, честь і гідність особи; заборону примушувати будь-кого до участі у принизливих для її гідності процесуальних діях; недоторканність житла і таємницю телефонних розмов, телеграфних повідомлень та іншої кореспонденції, банківських рахунків та інших вкладів; можливість особи відмовитись давати показання відносно себе, близьких родичів та членів сім'ї, коло яких встановлено законом та обов'язок роз'яснити їй таке право до проведення слідчої дії; дотримання процесуальної форми при отриманні інформації про особисте життя людини і можливість отримання інформації про особисте життя людини тільки при дотриманні процесуальної форми процесуальної діяльності; обґрунтовану необхідність отримання інформації про особисте життя людини; перебування особи у певному процесуальному статусі (підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого тощо) для можливості отримання відомостей про її особисте життя; забезпечення права на захист, можливість спростувати недостовірну інформацію, право подавати докази; заборону розголошувати дані досудового розслідування та відомості, які стали відомі під час проведення слідчих дій та інших процесуальних дій (обшук,

виймка, огляд, освідкування, відтворення обстановки і обставин події, допит, витребування відомостей про особу від фізичних та юридичних осіб, засоби перевірки приводів до порушення кримінальної справи тощо); можливість проведення закритого судового розгляду; рішення про отримання та використання відомостей про особисте життя людини; право оскаржувати дії органів досудового розслідування, прокуратури, судді (суду); право на відшкодування шкоди, яка завдана незаконними діями зазначених органів; відомчий процесуальний та судовий контроль, прокурорський нагляд за кримінально-процесуальною діяльністю органів досудового розслідування при провадженні у кримінальних справах тощо.

Наведені у підрозділі положення впливають на характер і процесуальний зміст інформації про особисте життя людини, отриманої під час провадження у кримінальних справах, а їх ігнорування завжди є істотним порушенням вимог кримінально-процесуального закону.

У підрозділі 1.3 *«Місце і значення правових положень про недоторканність особистого життя людини у системі принципів кримінального судочинства»* на підставі порівняльного аналізу доводиться, що реалізація принципу недоторканності особистого життя людини забезпечується неухильним дотриманням інших принципів кримінального процесу, зокрема: законності; забезпечення захисту прав і свобод людини; гласності судового розгляду справи; недоторканності житла; таємниці листування, телефонних та інших розмов, телеграфної, поштової, електронної та іншої кореспонденції, а також банківських вкладів та рахунків; поваги та захисту честі і гідності людини; допустимості застосування заходів кримінально-процесуального примусу лише в разі крайньої необхідності; незалежності слідчого; прокурорського нагляду за забезпеченням законності у досудових стадіях; незалежності суду і підкорення його тільки закону; свободи оскарження процесуальних дій та рішень тощо. Обґрунтовано, що кожен принцип кримінального процесу так чи інакше впливає на забезпечення права людини на недоторканність особистого життя, а також відчуває зворотній вплив положень цього принципу під час взаємодії з ним. Автором підтримується наукова позиція (І.Л. Беспалько) за якою принципи кримінального процесу перебувають у тісному взаємозв'язку між собою і відповідно є гарантіями реалізації один одного.

Розділ 2 «Реалізація принципу недоторканності особистого життя людини у досудових стадіях кримінального процесу» складається з трьох підрозділів, у яких розглядаються підстави, межі та умови, а також кримінально-процесуальні гарантії і форми реалізації принципу недоторканності особистого життя людини у стадіях порушення кримінальної справи та досудового розслідування.

У підрозділі 2.1 *«Підстави, межі та умови обмеження права людини на недоторканність особистого життя у досудових стадіях кримінального процесу»* визначено, що для вирішення проблеми захисту особистого життя людини від зайвого протиправного і необґрунтованого втручання в нього органів досудового розслідування під час здійснення ними кримінально-процесуальної діяльності, необхідно також законодавчо встановити процесуальні підстави і умови обмеження права людини на недоторканність особистого життя, а також визначити процесуальні межі допустимості такого обмеження.

Процесуальні підстави розглядаються у розрізі встановлених кримінально-процесуальним законодавством обставини (юридичні факти), що у своїй сукупності створюють ситуацію правомірного і обґрунтованого обмеження органами досудового розслідування недоторканності особистого життя людини, а саме: наявність передбачених законом фактичних даних, що прямо вказують на необхідність проведення певної слідчої дії з метою отримання відомостей про особисте життя особи; винесення мотивованої постанови про проведення конкретної слідчої дії; складання протоколу слідчої дії, під час проведення якої отримується інформація про особисте життя особи.

Межами допустимості обмеження недоторканності особистого життя людини, автор визначає як сукупність обставин, що підлягають доказуванню у певній кримінальній справі. У зв'язку із цим обґрунтовано тезу про те, що особисте життя людини може ставати об'єктом уваги органів досудового розслідування лише у тому обсязі, у якому одержані відомості сприяють встановленню обставин, перелік яких наведено у статтях 23, 28, 64, 417, 433 КПК України стосовно окремих правових ситуацій.

Процесуальними умовами допустимого обмеження недоторканності особистого життя людини, яке викликано проведенням процесуальних дій, у тому числі тих, які пов'язані з оглядом та обстеженням людського тіла і психіки, варто розуміти не лише вимогу закону про неприпустимість дій, що принижують честь і гідність, чи є небезпечними для здоров'я громадянина, а й про нерозголошення обставин особистого життя.

У підрозділі 2.2 «Особливості реалізації положень принципу недоторканності особистого життя людини у стадії порушення кримінальної справи» встановлено, що до гарантій недоторканності особистого життя людини до порушення кримінальної справи доцільно віднести такі положення: відомості про особисте життя людини, зібрані під час перевірки заяви або повідомлення про злочин мають не виходити за межі предмета доказування у конкретній ситуації, яка склалась при перевірці приводів до порушення кримінальної справи та встановлення ознак злочину; проведення окремих оперативно-розшукових заходів, слідчих дій та інших процесуальних дій до винесення постанови про порушення кримінальної справи є допустимим лише у встановлених законом випадках, за умов винесення відповідної постанови суддею або отримання письмового дозволу від власника інформації; складання протоколу слідчої дії, під час проведення якої одержується інформація про особисте життя людини; можливість накладення обов'язку не розголошувати інформацію про особисте життя людини; право особи відмовитись давати пояснення відносно себе та близьких родичів, членів сім'ї, коло яких встановлено законом, а також отримати попередні роз'яснення про необхідність збору відомостей про особисте життя; право оскаржувати незаконні дії органів досудового розслідування, прокурора і суду під час перевірки приводів до порушення кримінальної справи та прийняття рішень передбачених ч. 1 ст. 97 КПК України. Про необхідність нормативного закріплення положення про нерозголошення даних отриманих при перевірці приводів до порушення кримінальної справи висловились зокрема 62 % слідчих та 94 % оперуповноважених. При цьому, проведенням вивченням кримінальних справ з'ясовано, що у 97 % пояснень відібраних від заявників та 81 %

пояснень очевидців встановлювались окремі відомості про особу та її особисте життя, які у подальшому не входили у предмет доказування у кримінальній справі та не мали принципового значення для розслідування злочину.

У підрозділі 2.3 *«Специфіка реалізації принципу недоторканності особистого життя людини у стадії досудового розслідування»* на підставі проведеного дослідження та вивчення матеріалів кримінальних справ автор наголошує на тому, що основними критеріями відомостей про особисте життя людини отримуваних органами досудового розслідування є: можливість отримання на законних підставах, у тому числі, незалежно від волі її власника (носія); отримання відомостей від належного суб'єкта; обґрунтована необхідність отримання даних про особисте життя людини для з'ясування обставин, які входять до предмету доказування.

Чинне кримінально-процесуальне законодавство зобов'язує органи досудового розслідування дотримуватись процесуальних умов щодо обмеження права на недоторканність особистого життя лише при проведенні окремих слідчих дій: освідуванні (ч. 3 ст. 193 КПК України), відтворенні обстановки і обставин події (ч. 2 ст. 194 КПК України), обшуку та виїмки (ст. 185 КПК України). Водночас, обставини, що належать до категорії особистого життя, можуть встановлюватися і досліджуватись при проведенні й інших слідчих дій, таких, як огляд місця події, огляд документів, судова експертиза, допит потерпілого (свідка, обвинуваченого) тощо, так само, як право особи на честь і гідність може бути порушене фактично при проведенні будь-якої слідчої дії, а в окремих випадках й іншої процесуальної дії. Таке положення підтверджено емпіричними даними, зокрема 71 % слідчих та 54 % оперуповноважених вважають, що відомості про особисте життя отримуються виключно при проведенні слідчих дій, решта – при проведенні будь-якої процесуальної діяльності у межах розслідування кримінальної справи. Результатами опрацювання кримінальних справ встановлено, що відомості про особисте життя були здобуті при проведенні таких слідчих дій та частково відображені у протоколах за їх результатами: обшук – 79 %; допит свідка – 91 %; допит потерпілого – 76 %; допит обвинуваченого – 81 %; виїмка – 64 %; огляд – 97 %; відтворення обстановки та обставин події – 68 %.

У зв'язку із цим підкреслюється, що відомості про особисте життя людини можуть одержуватися органами досудового розслідування й через документи, які витребуються шляхом направлення запитів до підприємств, установ, організацій. Автор, вважає доцільним поширити сферу дії зазначених процесуальних положень обмеження недоторканності особистого життя громадян на процесуальні дії в цілому. Додаткове акцентування у чинному КПК України на процесуальній охороні обставин особистого життя учасників кримінального процесу буде сприяти захисту інтересів особи як одного з основних завдань кримінального судочинства. У зв'язку з цим, пропонується внести відповідні зміни і доповнення до чинного КПК України та врахувати відповідні положення у проекті КПК України.

Розділ 3 «Спеціальні гарантії недоторканності особистого життя людини у досудових стадіях кримінального процесу» складається з двох підрозділів, у яких розглядаються відомчий процесуальний контроль, прокурорський нагляд та судова діяльність у досудових стадіях кримінального процесу з огляду на основні напрями гарантування ними реалізації недоторканності особистого життя людини.

У підрозділі 3.1 «Відомчий процесуальний контроль та прокурорський нагляд як ефективні засоби забезпечення недоторканності особистого життя людини» доведено, що ефективна реалізація органами досудового розслідування завдань захисту особи, охорони прав і свобод людини у досудових стадіях кримінального судочинства неможлива без вдосконалення правової регламентації здійснення процесуального контролю з боку начальника органу досудового розслідування слідчого підрозділу, прокурорського нагляду та, так званого, судового контролю. Автор зазначає, що об'єктом відомчого процесуального контролю повинна бути не діяльність слідчого, а законність його дій і прийнятих ним актів. Процесуальний контроль не повинен переходити тієї межі, за якою лежить сфера внутрішнього переконання слідчого. У слідчій практиці відомчий процесуальний контроль впливає на стан захисту особистого життя людини у сфері кримінального судочинства за допомогою реалізації повноважень начальника слідчого підрозділу. Зокрема з цією тезою погоджуються 87% опитаних оперативних працівників та 91 % опитаних слідчих. Слід враховувати і те, що відомчий контроль за діяльністю працівників органів досудового розслідування не обмежується виключно контролем начальника слідчого підрозділу або начальника органу досудового розслідування. Він має більш широкий зміст, і опосередковано перебуває у площині відомчого нормативно-правового регулювання, зокрема щодо функціональних обов'язків слідчих методичних підрозділів, слідчих-криміналістів тощо.

Встановлено, що відомчий процесуальний контроль та прокурорський нагляд тісно пов'язані між собою, оскільки безпосередньо спрямовані на ефективність проведення досудового розслідування у кримінальних справах. Якщо питання відомчого процесуального контролю регламентуються здебільшого відомчими наказами, то повноваження прокурора на досудових стадіях кримінального судочинства більш повноцінно визначені чинним КПК України. Прокурор зобов'язаний в усіх стадіях кримінального судочинства своєчасно вживати передбачених законом заходів до усунення будь-яких порушень закону, від кого б ці порушення не виходили, тому здійснюючи нагляд за виконанням законів органами досудового розслідування, прокурор наділений досить широкими повноваженнями. Зокрема, щодо високої ефективності саме прокурорського реагування на порушення кримінально-процесуального законодавства у досудових стадіях кримінального процесу надали позитивну відповідь 71 % – опитаних оперуповноважених та 93 % – слідчих.

Автором підкреслено, що відомчий процесуальний контроль та прокурорський нагляд, слід розглядати як гарантії недоторканності особистого життя людини, оскільки вони покликані забезпечити належну реалізацію принципів кримінального процесу органами досудового розслідування у досудових стадіях кримінального процесу.

У підрозділі 3.2 «Роль суду у забезпеченні недоторканності особистого життя людини у досудових стадіях кримінального процесу» розкрито напрями судового контролю за забезпеченням недоторканності особистого життя у досудових стадіях кримінального процесу. Роль судового контролю щодо забезпечення недоторканності особистого життя під час проведення досудового розслідування у кримінальних справах безперечно реалізується у випадках

прийняття рішення про проведення окремих слідчих дій та інших процесуальних дій, застосуванні заходів процесуального примусу, оскільки суд фактично дозволяє органам досудового розслідування обмежувати вказане право людини з метою досягнення завдань кримінального судочинства. Ефективність забезпечення прав і свобод людини у досудових стадіях кримінального процесу засобами судового контролю відзначили 82 % опитаних, під час виконання дисертаційного дослідження, оперуповноважених та 67 % слідчих системи МВС України. Важливим аспектом забезпечення недоторканності особистого життя людини при проведенні слідчих дій, фактичним змістом яких є збирання та перевірка відомостей про особу, є передбачений КПК України порядок отримання рішень суду на проведення огляду, обшуку, виїмки, накладення арешту на кореспонденцію, зняття інформації з каналів зв'язку, а також проведення процесуальних дій пов'язаних із обмеженням особистої свободи особи.

ВИСНОВКИ

У **висновках** на основі проведеного дослідження питань пов'язаних з реалізацією принципу недоторканності особистого життя людини у досудових стадіях кримінального процесу, сформульовано наукові положення та рекомендації, що відповідають вимогам наукової новизни, мають значення для науки та практики, зокрема:

1. Право людини на недоторканність особистого життя у позитивному розумінні доцільно визначати як законодавчо закріплену та формально визначену можливість людини самостійно визначати: обсяг задокументованих або у інший спосіб зафіксованих відомостей, які належать до її сімейної, інтимної, духовної, ділової та соціальної сфер життя, а також коло об'єктів, які є носіями таких відомостей та можуть бути з них отримані; підстави, умови та межі доступу і використання сторонніми особами відомостей, які вона відносить до сфери свого особистого життя; випадки, які на її погляд обмежують зазначене право; форми відшкодування та розмір шкоди, яка на її погляд була завдана збиранням, зберіганням або поширенням у будь-який спосіб відомостей про особисте життя, якщо це вплинуло на характер соціальних зв'язків, спричинило моральну або матеріальну шкоду чи обмежило або може обмежити можливість реалізації інших суб'єктивних прав; форму і зміст реалізації своїх прав та законних інтересів у суспільних чи правових відносинах, які прямо або опосередковано пов'язані з недоторканністю особистого життя.

2. Принцип недоторканності особистого життя людини у кримінальному процесі у вузькому розумінні слід розглядати як нормативно закріплене й гарантоване процесуальною формою право суб'єктів процесу на законний та обґрунтований режим отримання, зберігання, використання відомостей, які стосуються їхнього особистого життя при провадженні у кримінальних справах, а також можливість вимагати спростування неправдивої інформації про себе та членів своєї сім'ї, відшкодування матеріальної та моральної шкоди, яка завдана незаконними діями з такими відомостями у судовому або іншому порядку, передбаченому законом. У широкому значенні – це форма, механізм та гарантії

реалізації зазначеного положення у сфері кримінально-процесуальних відносин. Кожен принцип кримінального процесу так чи інакше впливає на забезпечення права людини на недоторканність особистого життя, а також відчуває зворотній вплив положень цього принципу під час взаємодії з ним.

3. Під процесуальними підставами варто розуміти встановлені у справі юридичні факти, що у своїй сукупності створюють ситуацію правомірного і обґрунтованого обмеження органами досудового розслідування, прокурором або суддею (судом) недоторканності особистого життя людини, а саме наявність передбачених законом фактичних даних, що прямо вказують на необхідність проведення певної процесуальної дії чи прийняття рішення з метою отримання або використання відомостей про особисте життя, що забезпечується процесуальною формою кримінально-процесуальної діяльності.

4. Умовами обмеження недоторканності особистого життя варто вважати сукупність відомостей щодо: фактичних характеристик джерела з якого або за допомогою якого можуть бути отримані відомості про обставини особистого життя; потенційного значення отриманих відомостей для досягнення завдань кримінального судочинства у певній ситуації, при цьому мають бути враховані критерії допустимості та достовірності доказів та їхніх процесуальних джерел; особливостей процесуальної форми збирання, зберігання та використання відомостей про особисте життя; обсягу відомостей, які можуть стати відомими окремим суб'єктам провадження, за умови реалізації ними своїх процесуальних прав.

5. Межі обмеження права на недоторканність особистого життя розкриваються положенням про те, що при провадженні у кримінальних справах відомості про особисте життя людини можуть бути зібрані та досліджені виключно щодо обставин, які підлягають доказуванню у певній кримінальній справі та відповідати критеріям достатності і належності доказів та їхніх процесуальних джерел. Використання таких відомостей допускається лише з метою досягнення завдань кримінального судочинства, якщо у інший спосіб їх досягнути неможливо.

6. Як принцип кримінального процесу недоторканність особистого життя людини у досудових стадіях кримінального процесу забезпечується наступними гарантіями: обов'язком всіх органів і осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, поважати права, свободи, честь і гідність особи; заборонаю примушувати будь-кого до участі у принизливих для її гідності процесуальних діях; недоторканністю житла і таємниці телефонних розмов, телеграфних повідомлень та іншої кореспонденції, банківських рахунків та інших вкладів; можливістю особи відмовитись давати показання відносно себе, близьких родичів та членів сім'ї, коло яких встановлено законом та обов'язок роз'яснити їй таке право до проведення слідчої дії; дотриманням процесуальної форми при провадженні слідчих та інших процесуальних дій, прийнятті процесуальних рішень; обґрунтованістю обставинами, що підлягають доказуванню у кримінальній справі необхідності отримання відповідних відомостей про особу; процесуальним статусом окремих учасників кримінального судочинства, щодо визначення можливості та меж отримання відомостей про їх особисте життя; правом на захист та можливістю спростувати недостовірну інформацію, право подавати та ознайомлюватись з доказами у

визначеному законом порядку; заборорою розголошувати дані досудового розслідування та відомості конфіденційного характеру, які були отримані при провадженні у кримінальній справі та при проведенні перевірки приводів до порушення кримінальної справи; проведенням закритого судового розгляду; правом оскаржувати дії і рішення органів досудового розслідування, прокурора та судді у досудових стадіях кримінального процесу, а також правом на відшкодування шкоди, яка завдана незаконними діями державних органів у сфері кримінального судочинства; прокурорським наглядом, відомчим процесуальним та судовим контролем за процесуальною діяльністю органів досудового розслідування, а у стадії порушення кримінальної справи й тезою про те, що відомості про особисте життя людини, зібрана під час перевірки приводів до порушення кримінальної справи не має виходити за межі ситуації, яка є предметом проведення перевірки приводів до порушення кримінальної справи та збору даних про ознаки злочину.

7. З метою належної охорони особистого життя людини у досудових стадіях кримінального процесу до чинного КПК України доцільно внести наступні зміни і доповнення:

Статтю 20 КПК доповнити окремою частиною у якій зазначити: «Особи, які беруть участь у судовому розгляді справи мають право заявляти клопотання про необхідність проведення закритого судового розгляду з метою охорони таємниці їхнього особистого та сімейного життя».

Статтю 121 КПК України доповнити частиною 3: «Особа, яка проводить дізнання, слідчий, прокурор зобов'язані вжити заходів щодо нерозголошення даних, отриманих при перевірці приводів до порушення кримінальної справи у порядку передбаченому частинами 4 та 5 статті 97 цього Кодексу».

Частину 5 ст. 177 КПК України доповнити наступним положенням: «У постанові про проведення обшуку обов'язково вказується: номер кримінальної справи, обставини злочину; ознаки предметів, документів, що підлягають виявленню і вилученню або дані про особу, яка розшукується; місце проведення обшуку, дані про особу, у житлі або іншому володінні якої проводиться обшук; докази, які обґрунтовують проведення обшуку у певної особи та у визначеному місці».

Статтю 183 КПК України доповнити частиною 5: «Пред'являючи постанову про проведення виїмки або обшуку, слідчий пропонує добровільно видати осіб, які розшукуються, предмети або документи, які підлягають вилученню і вказані у постанові, а також роз'яснити, що у випадку відмови він має право примусово відшукати даних осіб і предмети. Якщо видані всі особи, предмети або документи, які вказані у постанові, слідчий може не проводити подальших пошукових дій. Після закінчення обшуку або виїмки слідчий роз'яснює особам, у яких вони проводились, право і порядок оскарження порядку проведення слідчої дії, про що зазначається у протоколі».

Статтю 185 КПК України доповнити частиною 2: «З цією метою слідчий зобов'язаний попередити всіх присутніх під час проведення обшуку або виїмки осіб про відповідальність за розголошення як самого факту проведення слідчої дії, так і про розголошення відомостей, які їм стали відомі під час проведення цієї слідчої дії, про що зазначається у протоколі».

Статтю 193 КПК України доповнити частиною 5: «Перед початком освідування слідчий попереджає присутніх осіб про нерозголошення відомостей про факт, обставини і результати проведення слідчої дії про що зазначається у протоколі».

Статтю 199 КПК України доповнити частиною 3: «Для одержання біологічних зразків від особи спеціаліст залучається обов'язково. Зразки можуть бути вилучені у примусовому порядку, якщо слідчим вичерпані можливості переконати особу виконати його вимогу добровільно. Особі, у якої відбираються зразки, роз'яснюється право і порядок оскарження дій слідчого».

Пропонується також врахувати отримані результати дисертаційного дослідження у проекті КПК України (реєстр. № 9700), зокрема у ст. 27 щодо гласності та відкритості судового провадження та ст. 222 щодо недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування, а також у загальних вимогах до проведення слідчих (розшукових) дій (ст. 223) та у окремих статтях щодо проведення допиту (ст. 224), обшуку (ст. 234) та огляду (ст. 237).

8. Об'єктом відомчого процесуального, судового контролю та прокурорського нагляду є не діяльність органів досудового розслідування, а відповідність їхньої процесуальної діяльності нормам кримінально-процесуального законодавства. Процесуальний контроль та нагляд не повинні переходити тієї межі, за якою лежить сфера внутрішнього переконання слідчого щодо оцінки та використання доказів. Відомчий процесуальний та судовий контроль, прокурорський нагляд, є спеціальними гарантіями недоторканності особистого життя людини, які забезпечують не лише реалізацію принципів кримінального процесу органами досудового розслідування у досудових стадіях кримінального процесу, а й дотримання інших нормативних приписів при провадженні у кримінальних справах.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Самодін А.В. Реалізація принципу недоторканності особистого життя людини у досудових стадіях кримінального процесу /А.В. Самодін// Вісник Хмельницького ін-ту регіонал. управління та права. – 2004. - № 1-2 (9-10). – С. 232-236.

2. Самодін А.В. Гарантії реалізації принципу недоторканності особистого життя людини у кримінальному процесі України /А.В. Самодін// Актуальні проблеми вдосконалення кримінально-процесуального законодавства: наук. вісн. Юрид. акад. внутр. справ. – 2004. - № 1 (16) – С. 121-124.

3. Самодін А.В. Недоторканність особистого життя людини як принцип кримінального процесу /А.В. Самодін// Вісник Одеського ін-ту внутр. справ. – 2004. - № 1. – С. 120-125.

4. Самодін А.В. Місце принципу недоторканності особистого життя людини в системі принципів кримінального судочинства України /А.В. Самодін// Вісник Одеського ін-ту внутр. справ. – 2004. - № 3, ч. 2. – С. 93-99.

5. Самодін А.В. Реалізація принципу недоторканності особистого життя людини на стадії досудового розслідування /А.В. Самодін// Актуальні проблеми боротьби та попередження злочинності: матер. наук.-практ. семінару (Івано-Франківськ, 20 лют. 2004 р.). – Івано-Франківськ: юрид. ін-т Прикарпатського ун-ту ім. В. Стефаника,

2004. – С. 120-124.

6. Самодін А.В. Підстави, межі та умови обмеження права людини на недоторканність особистого життя на стадії досудового розслідування /А.В. Самодін// Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях учених: додаток до часопису «Міліція України». – 2004. - № 33. – С. 30-34.

7. Баулін О.В., Самодін А.В. Роль відомчого процесуального контролю та прокурорського нагляду в реалізації принципу недоторканності особистого життя людини у досудових стадіях кримінального процесу /О.В. Баулін, А.В. Самодін// Вісник Луганської акад. внутр. справ. – 2005. - ч. 1. – С. 146-155.

8. Самодін А.В. Забезпечення недоторканності особистого життя людини у контексті реформування кримінально-процесуального законодавства /А.В. Самодін// Часопис Хмельницького ун-ту управл. та права. - 2008. – № 2 (26). – С. 226-230.

9. Самодін А.В. Забезпечення недоторканності особистого життя людини у досудових стадіях кримінального процесу /А.В. Самодін// Актуальні проблеми кримінального і кримінально-процесуального законодавства і практики його застосування: зб. тез доповідей регіонал. круглого столу (Хмельницький, 21-22 лют. 2003 р.). – Хмельницький: Хмельн. ін-т регіонал. управл. та права, 2003. – С. 203-206.

10. Самодін А.В. Особливості реалізації принципу недоторканності особистого життя людини на стадії порушення кримінальної справи /А.В. Самодін// Молодь у юрид. науці: зб. тез доповідей міжнарод. наук.-практ. конф. (Хмельницький 14-15 листоп. 2003 р.). – Хмельницький: Хмельн. ін-т регіонал. управл. та права, 2003. – С. 330-332.

11. Самодін А.В. Реалізація принципу недоторканності особистого життя людини при проведенні слідчих дій у стадії досудового розслідування /А.В. Самодін// Юридичні читання молодих вчених: зб. матеріалів всеукр. наук. конф. (Київ, 23-24 квіт. 2005 р.). – К.: Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, 2004. – С. 258-261.

12. Горбачевский В.Я., Самодин А.В. Совершенствование уголовно-процессуальной справедливости в Украине /В.Я. Горбачевский, А.В. Самодин// Уголовно-процессуальная справедливость: материалы международ. науч.-практ. конф. (Рига, 25-26 августа 2005 г.). – Рига: Акад. полиции Латвии, 2005. – С. 199-204.

13. Самодін А.В. Роль суду у реалізації принципу недоторканності особистого життя людини у досудових стадіях кримінального процесу /А.В. Самодін// Молодь у юрид. науці: зб. тез міжнарод. наук. конф. (Хмельницький, 21-22 жовт. 2005 р.). – Ч. 3, підтом 2. – Хмельницький: Хмельн. ун-т управл. та права, 2005. – С. 101-104.

14. Самодін А.В. Недопустимість розголошення даних досудового розслідування як гарантія недоторканності особистого життя людини під час провадження у кримінальних справах /А.В. Самодін// Формування громадянського суспільства та правової держави в контексті європейської інтеграції: зб. тез доп. наук. конф. (Київ, 21-22 квіт. 2006 р.). – Ч. 2. – К.: Київський нац. ун-т внутр. справ, 2006. – С. 179-181.

15. Самодін А.В. Недоторканність особистого життя людини як принцип кримінального судочинства України / А.В. Самодін // Зб. тез доп. міжнарод. наук. конф. (Хмельницький, 27-28 жовт. 2006 р.). – Ч. 5, підтом 2. – Хмельницький:

Хмельн. ун-т управл. та права, 2006. – С.61-64.

16.Самодін А.В. Кримінально-процесуальні засоби забезпечення недоторканності особистого життя людини при проведенні обшуку та виїмки / А.В. Самодін // Актуал. проблеми юрид. науки: зб. тез міжнар. наук. конф. (Хмельницький, 28-29 листоп. 2008 р.). – Ч. 4. – Хмельницький: Хмельн. ун-т управл. та права, 2008. – С. 208-211.

17.Самодін А.В. Недоторканність особистого життя людини у контексті сучасної процесуальної діяльності органів досудового розслідування / А.В. Самодін // Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності: тези доп. наук.-практ. конф. (Київ, 3 квіт. 2009 р.) – К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2009. – С. 724-729.

18.Самодін А.В. Обмеження гласності судового розгляду як гарантія недоторканності особистого життя людини при провадженні у кримінальних справах / А.В. Самодін // Проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства України на сучасному етапі: матеріали круглого столу (Київ, 20 травня 2011 р.). – К.: ФОП Ліпкан О.С., 2011. – С. 142-145.

19.Дізнання в ОВС: процесуальна діяльність [Текст]: навч. посіб. у схемах і табл. / [уклад.: Г.М. Степанова, А.С. Симчук, М.М. Гончар, О.Ю. Хахуцяк, А.В. Самодін]. – К.: КНТ, 2010. – 192 с.

АНОТАЦІЯ

Самодін А.В. Принцип недоторканності особистого життя людини у досудових стадіях кримінального процесу. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національний університет державної податкової служби України, Ірпінь, 2012.

У дисертації на підставі аналізу міжнародного і національного законодавства України здійснено комплексне дослідження теоретичних положень та узагальнено правозастосовчі аспекти, пов'язані з реалізацією права людини на недоторканність особистого життя людини у сфері кримінально-процесуальних відносин. Визначено поняття і суть принципу недоторканності особистого життя людини та стан його забезпечення у сфері кримінального судочинства, а також з'ясовано місце і значення вказаного принципу у системі принципів кримінального судочинства. Зважаючи на практику процесуальної діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду, сформульовано підстави, межі та умови допустимого обмеження права людини на недоторканність особистого життя, а також окреслено коло основних гарантій забезпечення цього права у стадії порушення кримінальної справи, при провадженні слідчих та інших процесуальних дій, застосуванні заходів процесуального примусу, при реалізації окремих напрямів відомчого процесуального контролю, прокурорського нагляду та судового контролю. Запропоновано внести зміни та доповнення до чинного КПК України, а також врахувати відповідні положення при підготовці проекту КПК України.

Ключові слова: принципи кримінального процесу, недоторканність особистого життя людини, кримінально-процесуальні гарантії, порушення кримінальної справи, досудове розслідування, відомчий процесуальний контроль, прокурорський нагляд.

АННОТАЦИЯ

Самодин А.В. Принцип неприкосновенности личной жизни на досудебных стадиях уголовного процесса. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальный университет государственной налоговой службы Украины, Ирпень, 2012.

Диссертация посвящена исследованию теоретических положений и правоприменительных аспектов, связанных с обеспечением неприкосновенности личной жизни человека в сфере уголовно-процессуальных отношений. В пределах предмета исследования неприкосновенность личной жизни человека рассматривается в общеправовом и отраслевом контекстах, а также определяется понятие, содержание и элементы указанного права в качестве принципа уголовного судопроизводства Украины, а также его места среди иных принципов и взаимосвязи с ними. На основании анализа отечественного и зарубежного законодательства, практики уголовно-процессуальной деятельности органов досудебного расследования, прокуратуры и суда определены гарантии обеспечения неприкосновенности личной жизни человека на досудебных стадиях уголовного процесса.

Автор акцентирует внимание на том, что принцип неприкосновенности личной жизни человека возможно рассматривать в узком и широком смыслах. В узком – как обеспеченное нормами законодательства право участников уголовного судопроизводства на законный и обоснованный фактическими обстоятельствами дела режим получения, хранения и использования сведений об их личной жизни, а также возможность опровержения нежелательной информации о себе и членах своей семьи, возмещение материального и морального вреда причиненного незаконными действиями с такой информацией в судебном или ином порядке предусмотренным законом. В широком – как форма, механизм и гарантии реализации указанного положения в сфере уголовно-процессуальных отношений. Поддерживается научное мнение об отграничении права на тайну личной и семейной жизни от права на неприкосновенность личной жизни, поскольку первое является гарантией второго.

Гарантиями неприкосновенности личной жизни человека предлагается считать следующие правовые и законодательные уголовно-процессуальные положения: обязанность всех органов и лиц участвующих в уголовном процессе уважать права, свободы, честь и достоинство человека; запрет принуждать человека принимать участие в процессуальных действиях, которые могут унижать его честь и достоинство, кроме случаев, когда иными средствами задач уголовного судопроизводства достичь невозможно; неприкосновенность жилья, тайна телефонных переговоров, телеграфных сообщений и корреспонденции, банковских вкладов, а также информации которая передается средствами электронной связи;

возможностью отказаться давать показания относительно себя и членов своей семьи; соблюдение процессуальной формы при производстве по делу; положением о том, что исследование обстоятельств личной жизни возможно исключительно в пределах предмета доказывания; запретом разглашения данных досудебного расследования; проведение закрытого судебного заседания; возможностью обжалования процессуальной деятельности органов досудебного расследования, прокурора и суда.

Рассматриваются отдельные уголовно-процессуальные положения относительно обеспечения неприкосновенности личной жизни человека средствами прокурорского надзора, ведомственного процессуального и судебного контроля на стадиях возбуждения уголовного дела и досудебного расследования. Обоснована необходимость введения прямого судебного контроля относительно проведения следственных действий и применения мер процессуального принуждения, которые связаны с фактической возможностью ограничения указанного права.

Учитывая цель и задачи исследования диссертантом предложено внести ряд изменений и дополнений в действующий УПК Украины, и учесть соответствующие положения при подготовке проекта УПК Украины.

Ключевые слова: принципы уголовного процесса, неприкосновенность личной жизни человека, уголовно-процессуальные гарантии, возбуждение уголовного дела, досудебное расследование, ведомственный процессуальный контроль, прокурорский надзор.

SUMMARY

Samodin A.V. Principle the presumption privacy of innocence in the prejudicial investigation of the criminal trial. – Manuscript.

The dissertation for acquiring a Scientific Degree of the Candidate of Science in Law in specialty 12.00.09 – Criminal Process and Criminalistics; Forensic Examination; Executive Search Activity. – National University of the State Tax Service of Ukraine, Irpin', 2012.

On the basis of analysis of international and national legislation of Ukraine carried out a comprehensive study of theoretical positions and generalized enforcement aspects related to the implementation of human rights to privacy rights in the criminal-procedural relations. The concept and the essence of the principle of inviolability of private life and his state of software in criminal justice, and found the place and importance of the principle specified in the system of principles of criminal justice. Given the practice of judicial activity of the preliminary investigation, prosecution and court formulated the bases, limits and conditions acceptable limit human rights to privacy, and identified the basic guarantees of this right under a criminal investigation, the investigative and other proceedings, using measures of procedural coercion in the implementation of specific areas of departmental procedural control, public prosecutions and judicial control. Proposed to amend the current Criminal Procedure Code of Ukraine, as well as take into account the relevant provisions in the preparation of the draft CPC of Ukraine.

Key words: principles of criminal procedure, privacy rights, criminal procedural safeguards, criminal proceedings, pretrial investigation, departmental procedural control, procurer.

Підписано до друку 20.06.2012 року. Формат 60х84/16
Папір офсетний. Друк офсетний.
Друк.арк. 0,9. Тираж 120 прим.
Зам. №
Видруковано в Національному університеті
державної податкової служби України.
08201, Київська область, м. Ірпінь, вул. К. Маркса, 31